

Durum Deęerlendirmesi

Nevaz Şerif, Müesses Nizam ve Çalkantılı Pakistan Siyaseti

Aęustos 2017 | 6

Abdusselam Adil

Ortadoęu ve Afrika
Araştırmacıları Derneęi

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعیة دراسات الشرق الأوسط و أفریقیا

www.ordaf.org

Giriş

Pakistan'ın beş üyeli Anayasa Mahkemesi 28 Temmuz 2017 Cuma günü tarihi bir karar yayınlarak Pakistan Başbakanı Nevaz Şerif'i görevinden azletti. Şu ana kadar Pakistan'ın başına gelmiş 18 başbakanın hiç biri de -doğrudan ve dolaylı pek çok müdahale nedeni ile- normal siyaset içerisindeki beş yıllık görevlerini tamamlayamamıştır.¹ Dahası Pakistan demokrasisi Hindistan gibi bölgesel emsalleri ile karşılaştırıldığında oldukça kırılmalıdır ve ulusal veya uluslararası aktörlerce yaratılan şoklara karşı daima korunmasızdır. Böylesi aktörlerden biri de bir takım üst düzey devlet yetkililerini ve onların dünya genelindeki akrabalarını ima eden Panama Belgeleri olmuştur. Sızdırılan bu belgelerde Nevaz Şerif'in ailesinin, gelirleri ile orantısız bir şekilde offshore hesapları olduğu belirtilmektedir. Bu durum muhalefet partilerinin ve "Müesses Nizam"ın Nevaz Şerifin başbakanlıktan azledilmesi hususunda yargı üzerinde baskı oluşturmasına imkân vermiştir. Ne var ki; Nevaz Şerif'in politikadan azledilmesi veya rüşvet suçlamaları nedeni ile dışlanması ilk olmamıştır. Şerif geçmişte de bir çok kere suçlanmış ve sonrasında aklanmıştır.

Bu durum değerlendirilmesi Pakistan siyasetinin özelliklerini ve müesses nizamı neyin oluşturduğuna ve Pakistan siyasetinde nasıl işlediğine; Nevaz Şerif'in politik gelişiminin evrimine ve onun Müesses Nizam ile zaman zaman yaşadığı çatışmalara ve de mevcut azlin Nevaz Şerif'in önceki mücadeleleri ile nasıl ilişkilendirilmiş olabileceğine özel bir vurgu yaparak konuyu bir çerçeve etrafında ele almayı amaçlamaktadır. Meseleler, Pakistan siyasetini bir çok meşru ve gayri meşru paydaşlar arasında yaşanan sürekli mücadelenin bir arenası olarak gösteren genel resmi sunmak şeklinde açıklanmaktadır. Benzer bir şekilde, bu şiddetli mücadelede yargının muğlak rolü de ana hatları ile özetlenmektedir.

Müesses Nizam: Pakistan Siyasetinin Bir Özelliği

Pakistan siyasetinin tetkik edilmesinin zorlu bir konu olduğu gerçeğine alışılmalıdır. Pakistan siyasetinin çetrefilliği genellikle koloni sonrası devletlerde hâkim bir husus olan yerli politik yapıların yokluğundan, demokratik ve şeffaf siyasi kurumların bulunmamasından ve sıklıkla sivil siyaseti gölgede bırakan ordunun büyük rolünden kaynaklanmaktadır.

Pakistan siyasetinin temel özelliği; yaygın bir biçimde üst rütbeli subaylar, kıdemli memurlar, yıllanmış politikacılar ve devlet adamları, ticari elitler, yargının kilit üyeleri ve din adamlarının oluşturduğu Müesses Nizam'ın demokrasi perdesi arkasından işleri yönetmesidir. Ordu sıklıkla "Müesses Nizam" olarak yanlış şekilde sunulsa da, daha ilk bakışta müesses nizamın dâhilindeki daha geniş bir menfaat ve aktörler koalisyonunun parçasıdır.² Bu klik Pakistan'ın gerek yurt içinde gerekse yurt dışındaki politikalarını ve

¹ Pakistan's Prime Minister Quits After Supreme Court Decision: <https://www.theatlantic.com/news/archive/2017/07/pakistan-nawaz-sharif-resigns/535224/>

² Adnan Randhawa: <https://twitter.com/Adnanrandhawa/status/75504886510850560>

önceliklerini belirlemesi ile bilinir ve genellikle Pakistanlı siyasi elitlerini belirlemekte ve onları boyun eğmeye zorlamaktadır. Boyun eğmeyenler ise tıpkı ordu tarafından yapılmış gibi gösterilerek devrilmektedir. Bu durumun örnekleri arasında 1979'da General Ziya Ül Hak tarafından gerçekleştirilen askeri darbe sonrası asılan Zülfikar Ali Bhutto ve General Pervez Müşerref tarafından 1999 yılında sürgüne gönderilen Nevaz Şerif gibi isimler yer almaktadır. Eğer Müesses Nizam gündemi belirleyen yapı ise ordu onun uygulama kuvvetidir.

Müesses nizam çeşitli hükümet kurumlarında bulunan, Pakistan'ın ulusal menfaatleri olarak tanımlanan "çekirdek değerlere"³ koşulsuz itaat eden etkin bir gruptur. İşgal altındaki Keşmir'in merkezini oluşturduğu Hindistan ile daimi rekabet, Pakistan'ın bir arka bahçesi olarak Afganistan'ı terk etme isteksizliği, nükleer silahları paha biçilmez bir varlık sebebi olarak görmek, ne pahasına olursa olsun Pakistan'ı gerek içerde gerekse dışarıda düşmanlara karşı savunma kaygısı ve Müesses Nizam'ın kendisinin Pakistan çıkarlarının savunucusu olarak varlığını sürdürmesi yukarıda bahsi geçen çekirdek değerler arasında sınıflandırılabilir. Bunun ötesinde koşullara göre değişen gündemlerinin kapsamı ve boyutu hakkında kesin bir bilginin ortada olmadığı herkes tarafınca da malumdur.

Pakistan bugüne kadar Müesses Nizam'ın bir çok yüzüne şahit olmuştur. Laik, batı yanlısı ve İngiliz sömürge yönetiminin bakiyesi olan Müesses Nizam'ın yerini 1990'lardan beri Pakistan ve Batı; özellikle de ABD arasındaki artan güvensizlik nedeni ile kısmen Batı şüpheci bir Müesses Nizam almıştır. Bu süre içerisinde Müesses Nizam, Pakistan siyasetindeki etkisinin en önemli yıllarını Ziya Ül Hak rejimi dönemindeki "Afgan Cihadı" yıllarında yaşamıştır. Bu sırada Müesses Nizam "Allahsız Sovyet tehdidine" karşı koymak amacıyla aktif bir şekilde – ABD ve Suudi Arabistan tarafından da desteklenen – İslami bir gündem savunmuştur. 1980lerin ve 90ların konjonktürüne de uyan bir şekilde muhafazakar İslami değerlerin teşvik edilmesine toplum üzerinde ve şu anda her zamankinden daha fazla İslamcı gözüken Müesses Nizam'ın kendisinde kalıcı etkiler yaratmıştır.

Öte yandan, müesses nizam özellikle Çin ve Suudi Arabistan ile iyi ilişkiler kurma konusunda oldukça istekli olmuşlardır. Pakistan Çin'e Hindistan'ı dengelemek için ihtiyaç duyarken Çin de Hindistan'ı meşgul etmek için Pakistan'a ihtiyaç duymuştur. Ortak bölgesel düşman karşısındaki bu "gerekli" ittifak Müesses Nizam'ın Çin'e olan güvenini arttırmış ve Çin Pakistan'da sıklıkla "ebedi dost" olarak adlandırılmıştır. Bu ittifakın kuvveti iki ülke arasındaki büyük boyutlara varan savunma ve ekonomik işbirlikleri ile gösterilmiştir. Benzer şekilde Suudi Arabistan da finansal ve kaynak desteklerinden dolayı "kötü zaman dostu" olarak algılanmıştır. Dahası Pakistan da İslam dünyasındaki farklı girişimleri açısından Suudi Arabistan'ın Müslüman ülkeler üzerindeki etkisine muhtaçtır. Yine bu iki ülke arasındaki savunma iş birliği de çok kuvvetlidir. On yıllar boyunca Pakistanlı eğitimciler Suudi güvenlik kuvvetlerini eğitmiş ve ordu pek çok kez "Kutsal Toprakları" kurtarmaya vasıl olmuştur.

Müesses nizamın lokomotifleri olan görev başında ya da emekli olan generaller, örneğin; siyasi sahada önemli bir etkiye sahip olan Silahlı Kuvvetler Arası İstihbarat (ISI)'ın eski başkanı emekli General Hamid Gul, ulusal menfaatlerin korunması görevini yerine ge-

³ The establishment's dilemma: <https://www.dawn.com/news/1295770>

tiremeyeceklerine inandıkları sivil hükümetlere asla güvenmemişlerdir. Devasa sanayi tesislerinin⁴ sağladığı finansal bağımsızlık, Pakistan'ın öncelikle nükleer silahlar üretmesine imkân tanıyan sıra dışı organizasyon kapasitesi ve de sarsılmaz kamu güveni⁵, Pakistan Ordusu tarafından sivil yönetimleri müesses nizamca tanımlanan hedeflerle uyum içinde olmalarını sağlamak için gerekli olan avantajı sağlamaktadır. Nitekim Pakistan'ın esas askeri istihbarat örgütü olan ISI asi siyasetçileri kontrol altına almak için siyasi bir kanadı⁶ idare etmiş ve siyasi kumarı müesses nizamın lehine propaganda, manipülasyonlar, vekâlet grupları, ticari bağılıklar ve bazen de baskı yoluyla kendi lehlerine çevirmişlerdi. Müesses nizamın gündemine karşı koyan asi siyasetçiler az önce de dile getirdiğimiz üzere siyaset sahnesinden çıkartılırlar- ve şimdi Nevaz Şerif de işte bu siyasetçilerden biridir.

Nevaz Şerif: Bir Zamanların Müesses Nizam Savunucusu Şimdinin Müesses Nizam Muhalifi

Nevaz Şerif'in Pakistan müesses nizamı ile ilginç bir ilişkisi vardır. Kendi kaynakları ile sanayici olmuş bir adamın oğlu olarak Şerif', Pakistan ekonomisinde iki düzine ailenin sahip olduğu tekeli kırmaya çalışan diğer bir asi siyasetçi Zülfikar Ali Butto'nun ailesine ait mülklerin millileştirmesine şahit oldu.⁷ Butto 1977 yılında Adil Oyun kod adlı bir askeri darbe ile Ziya Ül Hak tarafından devrildi ve cunta tarafından asıldı.⁸ Butto örneği de bağlamından bağımsız olarak değerlendirilmemelidir zira onun laik ve sol tandanslı politikaları hem iç hem de dış aktörleri telaşlandırmıştı.

Pakistan'ın yeni lideri Ziya, Şerif ailesine sadece millileştirilmiş mülklerini iade etmekle kalmadı, aynı zamanda saflarına müttefik olarak katılmaları için davet etti. İşte o zaman Nevaz Şerif eski ISI şefi ve Cunta tarafından Pencap valisi olarak atanan General Gulam Jilani'nin harika çocuğu olarak siyasete girdi ve Pencap Maliye Bakanı olarak görev yaptı. Ayrıca Pencap danışma meclisi üyesi olarak da 1981 den beri görev yapıyordu ve olağanüstü halin sağlamaştırılmasına yardımcı oldu. Nevaz Şerif, 1985'teki partiziz seçimlerde iddialara göre ordu ve istihbarat ajanslarının desteği ile ezici bir zafer kazandı ve Pencap'ın başbakanı olup birbiri ardına iki dönem boyunca bu görevi sürdürdü. Ziya Ül Hak'ın 1988 'de ulusal ve eyalet meclislerini feshettiğinde, Nevaz Şerif'i Pencap başbakanı olarak bulundurduğunu hatırlatmakta fayda var. Böylece Nevaz Şerif bir zamanlar Müesses Nizam'ın göz bebeği haline gelmişti.

İstihbarat örgütlerinin sivil siyasetteki rolü hatta Ziya Ül Hak'ın 1988'de bir askeri uçak kazası sonucu ölümünden sonra bile azalmamıştır. ISI milyonlarca rupiyi partiler arası pazarlıklar ya da milletvekillerinin sadakatlerini satın almak için politik sisteme akıttı⁹

⁴ Ayesha Siddiqa, Military Inc.: Inside Pakistan's Military Economy

⁵ PILDAT Survey: "The Armed Forces most trusted institution with an Approval Rating of 75%": <http://www.pildat.org/eventsdel.asp?detid=802>

⁶ Pakistan: Dismantling the Political Wing of the ISI: <https://worldview.stratfor.com/analysis/pakistan-dismantling-political-wing-isi>

⁷ Pakistan orders nationalization of 10 industries: <http://www.nytimes.com/1972/01/03/archives/pakistan-orders-nationalization-of-10-industries-bhutto-moves-to.html>

⁸ A leaf from history: Bhutto awarded death sentence: <https://www.dawn.com/news/1130029>

⁹ A Leaf From History: When the 'Midnight Jackal' didn't howl: <https://www.dawn.com/news/1298351>

ve İslami Jamhoori İttihad'ı ya da içlerinde Pakistan Müslüman Ligi ve Cemaat İslami de bulunan muhafazakar partilerden oluşan İslami Demokratik İttifak'ı organize etti.¹⁰ Müesses Nizam bu noktada Keşmir'de kısasa kısas olarak Pakistan baş istihbarat örgütü ISI tarafından desteklenen Hindu Sih Halistan Hareketi'ni¹¹ dağıtma yollarını arayan Hindistan ile Benazir Butto'nun uzlaşmacı bir tutum sergilemesinden mutlu değildi.¹² O dönemde üst rütbeli subayların beşiğinde olan Nevaz Şerif müesses nizam için ideal bir aday oldu. İlk hükümeti süresince Müslüman ülkeler ve bölgenin ekonomik entegrasyonu odaklı proaktif bir dış politika uyguladı. Pakistan Körfez Savaşı'nda Suudi destekli ittifakı desteklemeye karar verince Arap Körfez devletleri ile güvenlik ilişkileri gelişti. Öte yandan, Nevaz içerdeki iç ayaklanmaları ve etnik şiddeti metropollerde, özellikle de 1992'de Karaçi'de, tam ölçekli askeri operasyonlar yoluyla bastırma yoluna gitti. Pakistan siyasetinde oldukça hareketli bir dönem olmasına rağmen, Nevaz Şerif Müesses Nizamın Pakistan siyasetindeki etkisini kırmaya muktedir olamamıştı. Ancak aynı zamanda başına buyruk davranışlarından dolayı da Müesses Nizamın gözünden düşmüştü. Cumhurbaşkanı Ghulam Ishaq Han ise Şerif'i yolsuzluk suçlamaları ile görevden almış ve 1993'te ordunun yardımı ile milli meclisi dağıtmıştı.¹³ Bunun ardından mahkemenin Cumhurbaşkanı'nın bu "acayip kararının" yasadışı olduğunu ilan etmesinden sonra görevine devam etmesine izin vermesi ile anayasal bir kriz patlak verdi.¹⁴ Ama ne var ki, görünüşe göre Müesses Nizamın artan baskıları yüzünden Nevaz Şerif sekiz hafta sonra istifa etti. Bu vak'a Müesses Nizamın üç defa Şerif'i görevinden uzaklaştırma girişiminin ilki ve Müesses Nizama karşı mahkemenin Nevaz Şerif'i kurtarmaya gelmesi de birkaç girişimden biri olmuştur.

Müesses Nizam ile Şerif arasındaki etkileşim 1993'ten beri düşmanca olmuştur. Akıl hocalarının ihaneti yüzünden iyice kuşkucu bir hale gelen Şerif, 1997 de başlayan ikinci başkanlığı süresince cumhurbaşkanlığına devredilen yetkileri azaltarak Müesses Nizamın siyasetteki etkisini kesmeye çalışmış ve anayasa mahkemesinin gereksiz yere siyasete müdahale etmesine engel olma çabasına girişmiştir.¹⁵ Bu arada, bir askeri darbe riskini azaltmak için de kendi tercihi olan bir Genel Kurmay Başkanı atama arayışına girmiştir. Nevaz Şerif başarılı bir şekilde rakibi baş yargıç Sajjad Ali Şah'ı¹⁶ uzaklaştırdığında, Cumhurbaşkanı Faruk Leghari'nin meclisi feshetmek için anayasal yetkileri kesmesinden sonra¹⁷ istifaya zorladığında ve 1988'de Genel Kurmay Başkanı General Cahagir Karamat'ı görevden almadan önce Pervez Müşerref'i Genel Kurmay Başkanı olarak atamak için iki kıdemli generali bypass ettiğinde, Müesses Nizam, Pakistan tarihinin¹⁸ en popüler baş-

¹⁰ Hamid Gul accepts responsibility for creating IJI: <https://www.dawn.com/news/760219>

¹¹ A leaf from history: The rise and fall of the Khalistan movement: <https://www.dawn.com/news/1193181>

¹² A Leaf From History: When the 'Midnight Jackal' didn't howl: <https://www.dawn.com/news/1298351>

¹³ Pakistan's President sacks 'corrupt' PM: Ghulam Ishaq Khan dissolves parliament and troops take over state broadcasting, preventing Nawaz Sharif from rallying support: <http://www.independent.co.uk/news/world/pakistans-president-sacks-corrupt-pm-ghulam-ishaq-khan-dissolves-parliament-and-troops-take-over-1456150.html>; Check Ghulam Ishaq Khan's speech: <http://www.dailymotion.com/video/x57p5cz>

¹⁴ Democracy in Pakistan: The Third Dismissal by Samina Yasmeen: <https://www.jstor.org/stable/2645342>

¹⁵ Nawaz Sharif: A political history: <https://tribune.com.pk/story/559625/nawaz-sharif-a-political-history/>

¹⁶ Sajjad Ali Shah Nevaz Şerif'in 1993'te göreve geri gelmesi aleyhine karar veren tek hakim idi.

¹⁷ Encyclopædia Britannica – Nawaz Sharif: <https://www.britannica.com/biography/Nawaz-Sharif>

¹⁸ İbid

bakanına karşı kaybeden taraf gibi görünüyordu.¹⁹ Aynı zamanda, Kargil Savaşı'na yeşil ışık yaktı ve Hindistan'a bir kısasa kısas tepkisi olarak nükleer testler gerçekleştirdi.²⁰ Şaşırtıcı bir cesaret örneği olan bu sıra dışı hareketler bir sivil liderin Pakistan tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir güce sahip olduğunu gösteriyordu. Müesses Nizam bir süreliğine Pakistan siyaseti üzerindeki etkisini kaybediyormuş gibi görünüyordu.

Nevaz Şerif'in güçle olan balayı kısa sürdü. Pakistan siyasetindeki pozisyonunu kaybetmeye isteksiz olan Müesses Nizam yeniden geri dönüş için tetikte bekliyordu. Kargil Savaşı'nın ortasında ordu ve sivil hükümet arasındaki anlaşmazlıklar büyüdü ve Müesses Nizamın baş düşmanı Hindistan'a dost eli uzatmasını takiben Kargil cephesinden sürpriz bir şekilde çekilmesinden sonra Nevaz Şerif popüler desteğini kaybetti. Müesses Nizamın üzerinde hiçbir koşulda uzlaşmak istemediği çekirdek değerleri zayıflatarak tehlikeli manevralar yapmaya başladı. Tabuttaki son çivi de Sri Lanka dönüşü askeri uçakta iken Genel Kurmay Başkanı Pervez Müşerref'i Nevaz Şerif'in görevinden azletme girişimi oldu. Aşırı özgüvenden gözü kararan Şerif, Ordu'nun üst kademesinin bir sivil yönetici önünde ikinci kez eğilmekte isteksiz olacağı gerçeğini hesaba katamadı. 1999'da, öfkeli generaller hükümeti devirip Şerif'i, yakın müttefiklerini ve aile üyelerini tutuklamak için hiç vakit kaybetmedi. İkinci döneminin de sona erişi böyle oldu ve kaderi siyasetteki manevi babası Ziya Ül Hak tarafından asılan Zülfikar Ali Bhutto'nunkinden farklı olmayacak gibi görünüyordu. Ancak o, rüşvet, uçak kaçırma, terörizm ve General Müşerref'in uçağının inmesine müsaade etmeyerek cinayete teşebbüs gibi suçlamalarla ömür boyu hapse mahkûm edildi.²¹

Şerif ailesi ile yakın ilişkileri bulunan Suudi Arabistan Kraliyet ailesi onu kurtarmak için -iddialara göre- Nevaz Şerif ile Müşerref arasındaki bir anlaşmaya aracılık etti. Rejime On yıl süresince Pakistan'a dönmeyeceğine dair teminat verdikten sonra Sudi Arabistan'a sürgüne gitti. Bu arada, kendi partisi Pakistan Müslüman Ligi'nden (Nevaz) ayrılan bir grup Müşerref ile işbirliği yapmaya karar verdi ve Müesses Nizam tarafından manipüle edildiğine inanılan bir seçim sonrası hükümet kurabildiler. Buna rağmen, 2007 yılında Müşerref hükümeti Pakistan Yargıtay Başkanı İftihar Muhammed Chaudry'yi görevden alamaya çalışınca, hükümet ve yargı arasında bir çekişme patlak verdi ve Nevaz Şerif ve ailesi gönüllü sürgüne giden eski Başbakan Benazir Bhutto ile Pakistan'a dönmek için bir fırsat buldular.²²

Şerif'in Müesses Nizam ile olan macerası gerçekten inişli çıkışlıydı. Acemi bir siyasetçi iken Müesses Nizamın bir parçası olmaktan müesses nizama zor zamanlar yaşatacak gözü pek bir siyasetçiye dönüştü. Pakistan siyaseti üzerinde egemen olan kötü şöhretli hizbin efsununu bozan güçlü bir sivil lider haline geldi. Ancak, çok cesur hareketlerine rağmen 1990-93 ve 1997-99 iktidarları dönemlerinde bunu yapamadı.

¹⁹ Resignation shifts balance of power: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/189233.stm

²⁰ How Kargil war unfolded between May and July 1999: <http://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/how-kargil-war-unfolded-between-may-and-july-1999/traacherous-terrain/slide-show/59366155.cms>

²¹ Encyclopædia Britannica – Nawaz Sharif: <https://www.britannica.com/biography/Nawaz-Sharif>

²² Nawaz Sharif: A political history: <https://tribune.com.pk/story/559625/nawaz-sharif-a-political-history/>

Şerif'in Üçüncü Dönemi ve Müesses Nizam'ı Utandırması

Nevaz Şerif, geri dönüşü sonrası politikasında çok temkinli bir duruş sergiledi. Geçmişte kaprisli bir siyasetçi olan Şerif, hatalarından ders çıkarmış gibi görünüyordu ve muhalefet lideri olarak Müesses Nizam ile karşı karşıya gelmemeye özen gösterdi. Buna rağmen partisi, koalisyon ortağı olduğu Benazir Butto'nun Pakistan Halk Partisi'ne General Müşerref aleyhinde kovuşturma açılması için baskı yaptı. Eşi benzeri görülmemiş siyasi gerilimin hakim olduğu dönemde seçim yapmak durumunda kalan Müesses Nizam, ülke içinde veya dışında desteğe sahip olmadığını idrak ettiği Müşerref'ten vazgeçme kararı aldı.²³ Pakistan Halk Partisi ve Pakistan Müslüman Ligi koalisyonu kısa sürdü ve Şerif'in General Müşerref tarafından görevden alınan Anayasa Mahkemesi üyelerini göreve iade etme teşebbüsü şiddetli bir siyasi karışıklığa yol açtı.²⁴ Diğer taraftan Nevaz'ın aktif siyasete geri dönmesine ihtiyatla yaklaşanlar, 2000'lerdeki General Müşerref cuntasının yönelttiği yolsuzluk suçlamalarını gerekçe göstererek siyasete katılmasını engellemek istediler. Anayasa Mahkemesi Nevaz ve kardeşi Şabaz Şerif'e daha sonra da Pencap Eyalet Başbakanı'na siyasi yasak getirdi.²⁵ Açıkça, son verilen karar sistemin Nevaz Şerif'i siyaset dışına itme çabasının ilki değildi.

Bu teşebbüslere rağmen, Başbakanlık koltuğu için iki dönem sınırlamasının kalkmasının ardından bağımsız birkaç adayın mecliste kendisine katılmasıyla Nevaz Şerif Mayıs 2013'te hükümet kurmak için gerekli meclis çoğunluğunu sağladı.²⁶ Aynı zamanda bu seçimde hükümet Pakistan tarihinde ilk defa siviller arasında el değiştirdi. Nevaz Şerif terörizm ve etnik vahşeti önlemek, ekonomiyi krizden çıkarmak, yabancı ülkeler ile olan ilişkileri düzeltmek, enerji taleplerini karşılamak, kendisini seçim yolsuzluğu yapmakla itham eden muhalefet ile baş etmek ve kendisini üçüncü kez görevden azletmek için düşmanca fırsat kollayan Müesses Nizam gibi zorluklarla başa çıkmak zorundaydı. Ulusal ve uluslararası dönemsel faktörler de her zaman Müesses Nizamın işlerini kolaylaştırmıştır. İç siyasete bakıldığında öfkeli siyasetçiler, inancını yitirmiş toplumsal elitler, sivil huzursuzluklar bilerek ya da bilmeyerek Müesses Nizamın vesayetini kurmaya yardım edecek vekilleri ve çevreyi yaratmıştır.

Etrafı Müesses Nizam ile çalışmaya hazır tecrübeli politikacılar ile dolu olan duygusal muhalif parti lideri İmran Han ve Şerif'in eski müttefiki Tahir'ül Kadri, Nevaz'ı kontrol altında tutmak isteyen müesses nizam için ideal adaylar olabilirdi. Esasen bir din adamı olan ancak temeli kırsal kesime dayanan bir eğitim ve ticaret ağı kurmaya niyetlenip başarısız olmuş bir siyasetçi olan gönüllü sürgündeki Kadri, taraftarları ve polis arasında kanlı bir çarpışma ile sonlanan İnkılap ve Devrim Yürüyüşünü başlatmak için Kanada'dan dönmüştü. Onun girişimleri de öfkeli bir siyasetçi olan İmran Han tarafından cesaretlendirmişti. Muhtemelen o da (İmran Han) Müesses Nizamın onun hükümete karşı yürüttüğü sert muhalefetten faydalanacağını düşünmemiş olabilirdi.

²³ Why Did President Musharraf Resign?: <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=93697460>

²⁴ Nawaz links country's integrity with judges' restoration: <https://www.dawn.com/news/339260/nawaz-links-country-s-integrity-with-judges-restoration>

²⁵ Mahkemenin kararı: Supreme Court decision in detail: http://www.supremecourt.gov.pk/web/user_files/File/CP778-779.pdf

²⁶ Nawaz Sharif is formally elected prime minister of Pakistan: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/nawaz-sharif-formally-elected-prime-minister-of-pakistan/2013/06/05/2d1a1fee-cdd0-11e2-8f6b-67f40e176f03_story.html?utm_term=.ac40f4b7abb4

İmran Han Pakistan Müslüman Ligi hükümetinin meşruiyetini sorgulayıp 2013 seçimlerinin sonuçlarını tanımayı reddetti. Sebeplerinden birisi sosyal medyaya fazlaca bağlanmış çoğunluğu genç taraftarlarının, başkanı olduğu Pakistan Adalet Hareket Partisi hakkında yarattığı sahte illüzyondur. Nevaz hükümetinin üzerindeki baskıyı hissedilen İmran Han, kendi hareketi olan Azadi veya Bağımsızlık Yürüyüşü denilen harekete Kadri'nin katıldığını duyurdu. Amaç Başbakanı devirmektir.²⁷ İmran Han ordu-Müesses Nizam'ın yapay yapısı²⁸ olmakla itham edilirken, Kadri'nin sıklıkla Müesses Nizam tarafından parasal olarak desteklenen²⁹ ve yumuşak darbenin yüzü olarak kullanılabilir bir manevra olduğu iddia ediliyordu.³⁰ Durumu nazikçe ele alması ve siyaset alanına geleneksel müdahaleye yol açabilecek kaosla özenle baş edebilmesi sebebiyle Nevaz Şerif'e hakkı teslim edilmelidir. İki kuklanın aralıksız teşebbüsleri hükümeti dizleri üstünde çöktüremedi ve iyileşen ekonomik ve güvenlik koşulları Pakistan Müslüman Ligi hükümetine duyulan güveni artırdı. Buna rağmen, tarihin sürprizlerle dolu olduğu gibi, talih Nevaz Şerif'e gülmedi ve akrabaları ve müttefikleri ile Nevaz Şerif'in başbakanlıktan azledilmesine yol açacak bir skandal ortaya çıktı.

Bu noktada Nevaz Şerif'in de Müesses Nizamın yaptıklarının kaçınılmaz olduğunu gösteren hatalar yaptığını söylemek lazımdır. Müesses Nizamın sivil siyasetteki rolünü açıkça eleştiren Khawja Asif'in Savunma Bakanı olarak atanması, savunma ile ilgili konulara sivillerin karışmamasını isteyen yüksek rütbeli subayları çileden çıkardı.³¹ Müesses Nizam her zaman siyasetçileri Pakistan'ın çıkarlarını savunmaktan aciz olarak nitelendirdi.³² Diğer taraftan Nevaz Şerif, Hindistan'ın en makbul milleti olarak kabul edilen Keşmir için yumuşak bir duruş sergiledi. Müesses Nizam ise Hindistan karşısında esnek bir duruş sergilemek istememekte ve bu tür hareketlerin milli değerlerine bir aşağılama olarak görmekteydi. Aynı anda Keşmirli geçmişi ve Hindistan ile dostane bağları olmasına rağmen, Nevaz, Keşmir sorununun ateşli bir destekçisi olmuştu.

Orduyu çileden çıkaran durum ise General Müşerref'e yapılan aşağılayıcı muamele idi. Nevaz Şerif ve müttefikleri 2013 yılında dört yıllık sürgünden Pakistan'a dönmesinin ardından Müşerref'i her ikisi de ölüm cezasıyla cezalandırılabilir vatana ihanet³³ ve Benazir Bhutto'yu öldürmekten itham etmenin yollarını aradılar.³⁴ Anayasa Mahkemesi, iktidarda olduğu sürece adli sistemi zayıflatma girişimleri için Müşerref'i kısasa kısas olarak yargılamak istiyordu. Müesses nizam ise bu rastlanmamış mesuliyeti kabul etmek

²⁷ Pakistan's Azadi March to Overthrow Prime Minister, 2014: <http://nvdatabase.swarthmore.edu/content/pakistans-azadi-march-overthrow-prime-minister-2014>

²⁸ The Qadri enigma, stunt & aftermath: <https://www.dawn.com/news/781158>

²⁹ Qadri on pay roll of international establishment: Mushahidullah: <https://www.app.com.pk/qadri-on-pay-roll-of-international-establishment-mushahidullah/>; Who pushed Dr Qadri into this mess?: <https://www.thenews.com.pk/print/91508-who-pushed-dr-qadri-into-this-mess?>

³⁰ Qadri's Islamabad sit-in raises fears of 'soft coup' among Pakistan's politicians: <https://www.theguardian.com/world/2013/jan/16/cleric-qadri-creates-pakistan-crisis>

³¹ Khwaja Asif harshly criticizing military in his parliamentary speech: <https://www.youtube.com/watch?v=-JGOAKNSoDow>

³² Power of the establishment: <https://www.dawn.com/news/1241012>

³³ Pakistan court indicts former military leader Pervez Musharraf for treason: <http://edition.cnn.com/2014/03/31/world/asia/pakistan-pervez-musharraf-treason/index.html>

³⁴ Pervez Musharraf Fast Facts: <http://edition.cnn.com/2013/05/17/world/meast/pervez-musharraf-fast-facts/index.html>

istemiyordu. Müşerref'in suç isnadı ve cezası Müesses Nizamın Pakistan siyaseti üzerindeki etkisinin bittiği ve sivil gözetim altında şeffaflık ve hesap verebilirlik döneminin başlangıcı şeklinde yorumlandı.³⁵ Buna rağmen Müesses Nizam galip geldi ve hakkındaki davaların hala sürmesi ve yüksek rütbeli subayların baskısına rağmen Müşerref serbest bırakıldı. Bu karar Müesses Nizamın Nevaz hükümetine karşı uzun süredir istediği bir zaferdi.

Tabuta çakılan son çivi ise Nevaz Şerif'in Suudi Arabistan – Katar meselesindeki tereddütlü duruşu idi. Daha önce de belirtildiği gibi, Müesses Nizam geleneksel olarak Suudiler ile işbirliği yapmıştı. Şerif'in bu sefer tarafsız duruşu Suudi Arabistan – Pakistan ilişkilerinin altını oymak olarak görüldü. Burada Suudi Arabistan'ın askeri işbirlikleri karşılığında çoğu durumda Pakistan'ı desteklediği unutulmamalı. Diğer taraftan, desteğin devam etmesi için Müesses Nizam Suud kraliyet ailesini her durumda mutlu etmek zorundaydı. Buna rağmen, Suudilerin Nevaz Şerif'i bertaraf ettiği anlamı çıkmamalı. Bu tür bir düşünce hüsnü kuruntudan öteye geçemez.

Panamagate Skandalı

Panama Belgeleri Müesses Nizama, hükümeti dizlerinin üstüne çökertmek amacıyla kullanılabilirlik amacıyla verilen bir nimetti. Wikileaks'ten³⁶ daha büyük olarak addedilen Panama Belgeleri sonucu dünya çapında çoğu etkili kimse etkilendi. Arjantin Cumhurbaşkanı Mauricio Macri ve Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko gibi eski veya halen görevdeki 12 devlet başkanı ve Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı Şi Cinping'in kayınbiraderi ve Pakistan Başbakanı Nevaz Şerif'in dört çocuğu gibi 60 yakın akraba vergi kaçırmak ve yolsuzluk ile elde edilen mal varlığını offshore hesaplarında tutmakla suçlanıyordu. Başka bir yerde aynı sonuçlara yol açsa veya açmasa da Pakistan siyasetini derinden sarstı.

İmran Han bu meseleyi sahiplenmek için yeterince çabuk davrandı ve genç taraftarlarının sosyal medya ve kamuoyunda ses çıkarması sonucu büyük bir kamuoyu tepkisi oluşturdu. Baş edilemez politikacıların meşruiyeti hakkında kamuoyu tepkisini artırırken Anayasa Mahkemesi bu duruma kulak verdi. Temel kanıtları yetersiz bulan mahkeme, dört üst düzey bürokrat ve ilginç bir şekilde federal istihbarat ve askeri istihbarattan iki tuğgeneral ile altı üyeli bir tahkikat komisyonu kurdu.³⁷ Bu askerler kamuoyu tarafından pek bilinmiyordu ve biri hâlihazırda emekli olmuştu. Bu komisyon Pakistan'ın yüksek çıkarları için askerlerin yargı desteği, ilgili devlet mekanizmaları ile bürokratlar ve memurlarla çalışması ile oluşan Pakistan'ın Müesses Nizamı'nın profiline tam uyuyordu.

Davanın çerçevesini oluşturan yasal teamül ve içerik ise ayrı bir tartışma konusuydu. Nevaz Şerif, Ziya Ül-Hak tarafından yürürlüğe konan Pakistan Anayasası'nın 62. maddesinin 1f bendindeki hükümler gereği siyasi yasakla cezalandırıldı. Anılan madde kişiyi dürüst ve güvenilir (Sadık ve Ameen) olmadığı için milli veya bölgesel meclis üyesi olmaktan alıkoymuyordu. Ziya'nın amacı bu maddede yer alan hükümleri kullanarak rakiplerini siyasi arenanın dışına atmak ve Pakistan siyasetini İslamileştirmektir. Aslında, o zamana

³⁵ Musharraf's arrest 'embarrasses' the military: <http://www.dw.com/en/musharrafs-arrest-embarrasses-the-military/a-16757460>

³⁶ Panama Papers Q&A: What is the scandal about?: <http://www.bbc.com/news/world-35954224>

³⁷ Profiles of JIT members: <https://www.dawn.com/news/1331433>

kadar en büyük değişiklik olan 18. Anayasa değişikliği esnasında yasanın olduğu hali ile kalmasını sadece Nevaz Şerif'in partisi istemişti. Şansız bir şekilde Nevaz Şerif bu yasanın kurbanı olan ilk başbakan olmuştu.

Meseleyi daha ileri götürmeden önce , yargının müesses nizam içindeki rolü ayrıca tartışılmalıdır. Mahkemeler, sivil hükümet kontrolü kaybettiğinde Pakistan'da müesses nizam tarafından düzenlenen 'yumuşak' ve 'sert' darbelerin meşrulaştırma organları olmuşlardır. Anayasa Mahkemesi gerekli olanı yasallaştırmak için uygunsuz bir "gereklilik doktrinine" başvurmuş, bu nedenle demokratik siyasette istenmeyen müdahalelere gerekli yasal meşruiyeti sağlamıştır.³⁸ Anayasa Mahkemesi bu bahane ile 1958, 1969, 1977 ve 1999 yıllarındaki askeri darbeleri yasal saydı.³⁹ Mahkeme ayrıca Cumhurbaşkanı Faruk Leghari'nin Benazir Butto'yu 1996'da azletmesini destekledi ancak Cumhurbaşkanı Gulam İshak Han'ın baskılarına rağmen 1993'te Nevaz Şerif'in siyasete dönmesine izin verdi. Ancak koşullar uygun olduğunda da mahkemeler demokratik değerlere saygı duymayı tercih etmiştir. Bununla beraber, yargı bağımsızlığı için devletle yargı çevreleri arasındaki yoğun mücadele sonucunda, yargı, gelenekçi Müesses Nizam ile arasına mesafe koymaya başladı.⁴⁰ Nevaz Şerif bu davanın şiddetli bir savunucusu olmuştu ve şimdiye kadar yargının yumuşak karnı olmuştu.

Nevaz Şerif, Panama Belgeleri ile doğrudan bağlantılı değildi ancak çocukları bağlantılı idi. Geliri ve malvarlığı arasındaki uçurum, iddia sahiplerinin Başbakan'ı siyasi gücünü kişisel menfaatleri ve yolsuzluk için suçlamasına yol açıyordu. Karar, Nevaz Şerif'i siyasi gücüyle haksız kazanç edinmekle itham etmek yerine Pakistan Anayasası'nın 62. maddesinin 1f bendinde yer alan dürüst ve güvenilir (Sadık ve Ameen) tanımına odaklanıyordu.⁴¹ Anayasa Mahkemesi oybirliği ile (sıfıra karşı beş oyla), 2013 genel seçimlerinde Birleşik Arap Emirlikleri merkezli Capital FZE şirketinden gelen gelirini başvuru belgelerinde beyan etmediği için Şerif'in adaylığının iptal edilmesine hükmetti.⁴² Avukatları şirkette fahri bir görevi olduğunu, maaşını hesabından hiç çekmediği için bunun malvarlığı olarak kabul edilemeyeceğini iddia etti. Verilen karar kadüktü ve eleştirilere açtı ancak davanın amacına ulaşıldı: Nevaz Şerif, üç çocuğu, damadı ve aynı zamanda yakın akrabası olan Maliye Bakanı İshak Dar'a ömür boyu siyaset yasağı getirildi. Ayrıca Anayasa Mahkemesi Pakistan'ın yolsuzlukla mücadele birimi olan Ulusal Hesap Verebilirlik Bürosu'nun Nevaz ve ailesi aleyhine soruşturma açmasına hükmetti.⁴³ Bununla beraber, yolsuzluk suçlamalarının kanıtlanmadığını da vurgulamak gerek. Yasak kararı tartışma konusu olan Şerif ailesinin kontrol ettiği orantısız varlıklarla ilgili değildi, mahkeme Nevaz Şerif'in ülkeyi yönetecek kadar dürüst ve güvenilir olmadığına hükmetti.

³⁸ Drone doctrine of necessity: <https://www.dawn.com/news/718316>

³⁹ Pakistan'da bir 'yargı darbesi' mi?: <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/-pakistanda-bir-yargi-darbesi-mi/873038>

⁴⁰ Pakistan's Lawyers Movement (2007-2009): <https://www.nonviolent-conflict.org/pakistans-lawyers-movement-2007-2009/>

⁴¹ Pakistan Anayasası: http://na.gov.pk/uploads/documents/1333523681_951.pdf

⁴² Court didn't give Sharif fair chance': <https://www.dawn.com/news/1348502/court-didnt-give-sharif-fair-chance>

⁴³ A perplexing jurisprudence: <http://nation.com.pk/columns/02-Aug-2017/a-perplexing-jurisprudence>

Darbe mi Değil mi?

Verilen kararı darbe olarak yaftalamak için henüz çok erken; tarih bu olayın arkasındaki gayeyi ve aktörleri ortaya çıkaracaktır. Bununla beraber, kamuoyundan ve Müesses Nizamdan gelen baskıya rağmen hâkimlerin elinde titiz bir karar gerektiren zor bir senaryo vardı. Nevaz'ın siyaset yasağı sadece kendisine sınırı geçmemesi için bir ders vermek isteyen Nüesses Nizam'ın hayal kırıklığını artırmadı, ayrıca liderlerin mesuliyetlerinden kurtulmasını istemeyen kamuoyundan güçlü bir tepki aldı. Panama Skandalı kararı ülke çapında bir mesuliyet hareketini başlatacak işaret olarak görüldüğünden halk arasında geniş kabul gördü. Her şeye rağmen Nevaz Şerif'in taraftarları buna yumuşak darbe dediler.

Önceki bölümlerde açıklanmaya çalışıldığı şekilde, Pakistan, her şeyin üstünde güvenliği önceleyen Müesses Nizam tarafından sıkı bir şekilde kontrol ve idare edilmektedir ve Nizam sistemdeki tekeli korumak için olağanüstü tedbirler alabilmektedir. Tahkikat Komisyonu'na dahil edilen iki üst düzey asker, sürecin şeffaflığının üzerinde büyük bir soru işareti yaratıyor. Müesses Nizamın, taleplerini karşılamak üzere her zamanki gibi yargıyı baskı altına aldığı mı veya kararın hukukun üstünlüğünü korumak için mi alındığı tam bir muamma. Bu çalışmanın başında belirtildiği gibi, Müesses Nizam'ın siyasete doğrudan veya dolaylı müdahalelerinin Pakistan siyasetinin olağan hali olduğunu kabul edersek, bir yargı darbesinin gerçekleşmediğini söyleyebiliriz. Sistem kendisini olağan haline ya da müesses nizamın gündemi ve demokratik siyasetin arasındaki denge konumuna geri getirdi. Bununla beraber, kuşkusuz Nevaz Şerif'in siyaset yasağı Pakistan siyaseti hakkındaki acı gerçekleri ifşa etti.

Sonuç

Müesses Nizamın sarsılmaz etkisi sistem içinde büyük bir sorundur. Bu sorun varlığını sürdürmeye devam etmektedir çünkü bozulmuş siyasal sistem içerisinde kendisini besleyecek uygun ortamı bulabilmektedir. Şeffaflığın sistemik bir şekilde eksikliği, bağımsız yargının, ordu üzerinde sivil kontrolün ve dirençli siyasi kurumların olmayışı; sürekli artan sınıf farklılığı ve kök salmış bir demokrasinin olmayışı Pakistan siyasi sistemini cezasız kalmış müdahalelere açık bırakan bir yığın husustan sadece bir kaçıdır. Müesses Nizamın “çekirdek değerleri” oyunun kalıcı kurallarıdır. Bu kurallara riayet etmeyenler Nevaz Şerif gibi sistemden atılırlar. Bu hastalık çok dirençlidir ve siyasi sistemi tıpkı bir kanser gibi kalıcı olarak etkilemiştir. Cesur ve acı verici bir tedavi gereklidir.

Sistem tedaviyi reddettiği için Nevaz Şerif'in diskalifiye edilmesi anlaşılabilir. Her ne kadar ilk yıllarda Müesses Nizamın favorisi olsa da, sonraki görev süreleri boyunca bu hizbin efsununu bozmak için çok çabaladı. Müesses Nizam onu başına buyruk ve inatçı tavırlarından dolayı sistemin dışına atılması gereken bir tehdit olarak görmeye başlamıştı. Sonuncu ama en önemlisi, birden fazla görevinden azledilmiş, ama her zaman daha güçlü olarak dönmüştür.

Nevaz Şerif'in diskalifiye edilmesi meselesine neden olan diğer unsurlar Pakistan tarihindeki pek çok benzer teamül gibi başka bir davayla ortaya çıkabilir. Partisi yerine geçecek başbakanı seçmek için hala iktidarda iken ve parlamento da feshedilmemişken

onun görevden alınmasına darbe denilmesi çok zordur. Bu durumu tanımlayabilecek en iyi ifade “sistemli çalkantı” dır. Ve yakında sona erecektir.

Ortadođu ve Afrika
Araştırmacıları Derneđi

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعیة دراسات الشرق الأوسط و أفریقیا

www.ordaf.org